

Ryby Bałtyku

Tekst: Justyna Kapa, Monika Selin Ilustracje: Cezary Wójeik, Tomasz Cofta, Andrzej Krupa

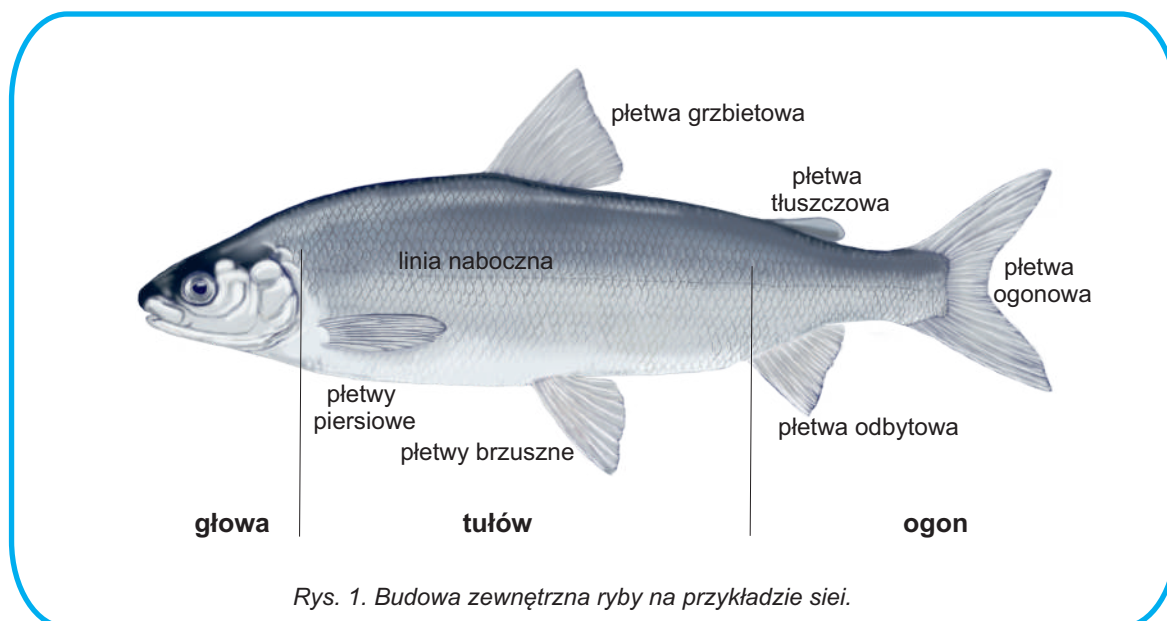
Grupa: 3-6 lat

Bałtyk to morze chłodne, stosunkowo słodkie, bardzo młode (powstał ok. 12 tys. lat temu), płytke, warstwowe o słabej wymianie wód z Morzem Północnym i charakteryzujące się niską różnorodnością gatunkową.

Zasolenie to wielkość mówiąca o ilości rozpuszczonych soli w wodzie morskiej. Bałtyk jest morzem słonawym, jego średnie zasolenie to zaledwie 7, podczas gdy w oceanach wynosi ono 35. Dawniej zasolenie wyrażano w ‰, czyli g/l, następnie jednostką było PSU (Practical Salinity Unit = Praktyczna Jednostka Zasolenia), obecnie zasolenie jest wartością bezwymiarową. Zasolenie wody ma duży wpływ na skład gatunków fauny Bałtyku.

Zakres zasolenia 5 - 8, stwierdzany w wodach Bałtyku, jest zbyt niski dla typowo morskiej fauny, ale z kolei zbyt wysoki dla organizmów słodkowodnych. Stwarza to ograniczenia w różnorodności gatunkowej i niestety potencjalne większe zagrożenie zanieczyszczenia wód. Im niższa wartość zasolenia, tym wyższa toksyczność metali w wodzie. W praktyce oznacza to, że słonawy Bałtyk jest bardziej wrażliwy na zanieczyszczenie metalami ciężkimi niż morza o wyższym zasoleniu.

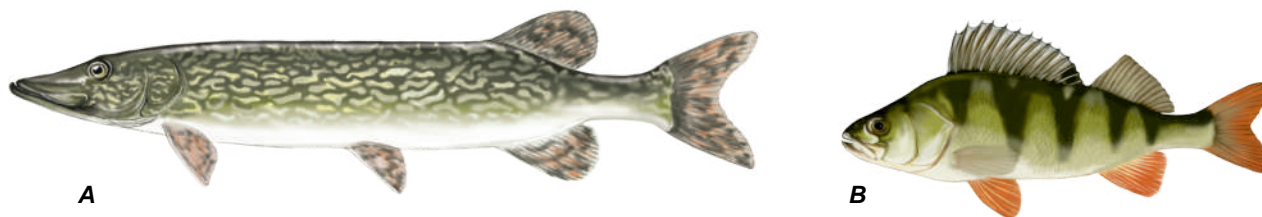
Rys. 1. Budowa zewnętrzna ryby na przykładzie siei.

Ryby to grupa zwierząt charakteryzująca się ogromnym zróżnicowaniem pod względem budowy, fizjologii i zachowania. W typowych przypadkach ciało ryby jest kształtu wrzecionowatego i składa się z trzech części: **głowy**, **tułowia** i **ogona**, które, przechodząc w siebie płynnie, tworzą jednolitą całość. Brzeg wieczka skrzelowego wyznacza tylną granicę głowy. W części głowowej znajduje się otwór ustny zaopatrzony w szczęki, oczy oraz parzyste otwory węchowe. Tułów stanowi środkową część ciała, a jego tylną granicę wyznacza otwór odbytowy, za którym znajduje się ogon. Narządami ruchu u ryb są **płetwy**, czyli fałdy skórne wsparte na promieniach kostnych lub chrzęstnych, zaopatrzone u nasady w mięśnie. Płetwy parzyste: piersiowe i brzuszne oraz płetwy nieparzyste: grzbietowa, ogonowa i odbytowa. Charakterystycznymi dla tej grupy zwierząt wytworami skóry są łuski. Jednym z rzadkich narządów zmysłowych występujących u ryb jest narząd **linii nabocznej**, ciągnący się zazwyczaj po bokach ciała. Receptory ruchu linii nabocznej rejestrują wszelkie zaburzenia hydrodynamiczne środowiska wodnego.

W wodach przybrzeżnych i zatokach Morza Bałtyckiego, ze względu na jego niskie zasolenie, mogą występować gatunki ryb słodkowodnych:

Okoń - ryba drapieżna. Jest gatunkiem o dużych zdolnościach przystosowawczych. Może bytować we wszystkich typach zbiorników słodkowodnych i wodach słonawych. Przebywa zarówno w strefie przydennej wśród roślinności, jak i w toni, przeważnie na głębokości 20 m. Okoń pełni ważną funkcję jako drapieżnik żerujący na rybach gatunków obcych lub zbyt licznych. Ze względu na zasiedlenie cennych przyrodniczo podwodnych łąk i względnie osiadły tryb życia, jest uznawany za gatunek wskaźnikowy.

Szczupak - najbardziej znany drapieżnik naszych wód słodkich. Występuje także w przymorskich jeziorach, zalewach i zatokach. Może osiągać długość ok. 130 cm i masę ponad 20 kg. Preferuje miejsca porośnięte roślinnością wodną. Odżywia się rybami, żabami, a nawet małymi ssakami i ptactwem wodnym. Lokalne populacje tego gatunku wymagają ochrony, zagraża im kłusownictwo oraz degradacja siedlisk.

Rys. 2. Przykłady ryb słodkowodnych występujących w Morzu Bałtyckim: szczupak (A) i okoń (B).

Typowym przedstawicielem bałtyckich ryb morskich jest:

Dorsz - jest jednym z największych drapieżników Bałtyku. Żywi się przede wszystkim skorupiakami (np. podwojem wielkim), śledziami i szprotami. Tarło dorsza jest bardzo rozciągnięte w czasie, trwa od lutego do października w warstwach przydennej Morza Bałtyckiego. Do efektywnego rozrodu dorsz potrzebuje wlewów słonej i natlenionej wody z Morza Północnego. W Bałtyku tworzy kilka stad użytkujących odrębne żerowiska i tarliska. Dorsz jest ważnym gatunkiem dla bałtyckiego rybołówstwa. Intensywne połowy oraz jego wrażliwość na pogarszające się warunki środowiska, takie jak deficyt tlenu i spadki zasolenia na tarliskach oraz niedostatek pokarmu, doprowadziły do zapaści jego zasobów. Aby wspomóc działania ochronne, należy ograniczyć spożywanie tego gatunku. Zamiast niego lepiej wybrać śledzia, szprota lub którąś z bałtyckich płastug.

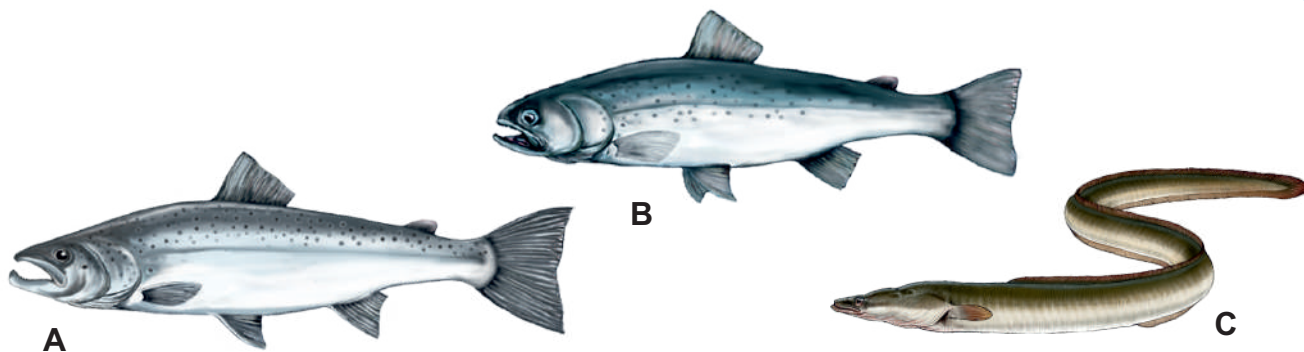
Rys. 3. Słonowodni przedstawiciele ichtiofauny Bałtyku: dorsz (A) i jedna z jego ofiar - szprot (B).

Najbardziej znanymi rybami wędrownymi, dwuśrodowiskowymi są: łosoś, troć i węgorz.

Łosoś - rozradza się od października do listopada w dobrze natlenionych rzekach, skąd po 2-3 latach rozpoczyna swoją wędrówkę do morza. Podczas pobytu w Bałtyku intensywnie żeruje, osiągając nawet 140 cm długości i ponad 30 kg masy. Po kilku latach pobytu w wodzie słonej poweraca do wód słodkich, aby rozmnożyć się w tej samej rzece, w której wykuł się z ikry. W Polsce konieczne jest wspomaganie populacji łososi zarybieniami. Największym zagrożeniem jest dla nich przegradzanie rzek, nadmierne połowy i zanieczyszczenia.

Rybą podobną do łososia jest **troć**. Występuje w przybrzeżnych wodach Bałtyku i okresowo w uchodzących do niego rzekach. W wielu miejscach konieczna jest aktywna ochrona zasobów populacji troci przez zarybienia kompensacyjne.

Węgorz jest rybą dwuśrodowiskową, rozradzającą się w zachodniej części Oceanu Atlantyckiego, w Morzu Sargassowym, a żerującą w wodach słodkich Europy. Według Czerwonej Listy IUCN węgorz jest gatunkiem krytycznie zagrożonym.

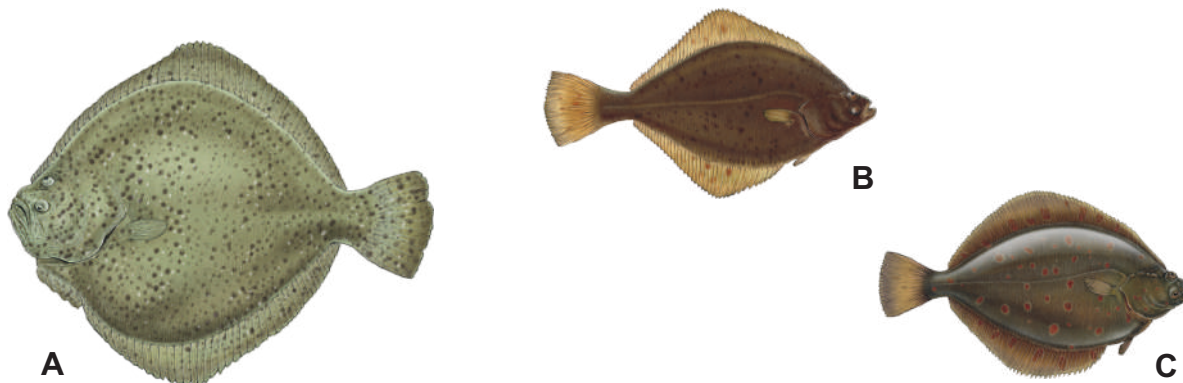
Rys. 4. Przykłady ryb wędrownych występujących w Morzu Bałtyckim: łosoś (A), troć (B) i węgorz (C)

Charakterystyczne dla fauny dennej Bałtyku są tzw. ryby płaskie, u których ubarwienie ciała zależne jest od podłoża. Należą do nich:

Skarp - drapieżna i największa z bałtyckich płastug. O kształcie niemal owalnym, leżąca na dnie na prawym boku. Żywi się dennymi rybami i skorupiakami. Przeciętnie osiąga wymiar od 40 do 60 cm.

Gładzica - niezbyt liczny mieszkaniec Bałtyku. Płastuga leżąca na dnie zawsze na lewym boku. Posiada gładkie ciało pokryte cienką warstwą śluzu. Odżywia się głównie bezkręgowcami.

Stornia - jest najpopularniejszą z bałtyckich płastug. Żywi się głównie małżami (omułkiem i rogowcem). Przeciętny wymiar to 25 - 40 cm, maksymalny 45.

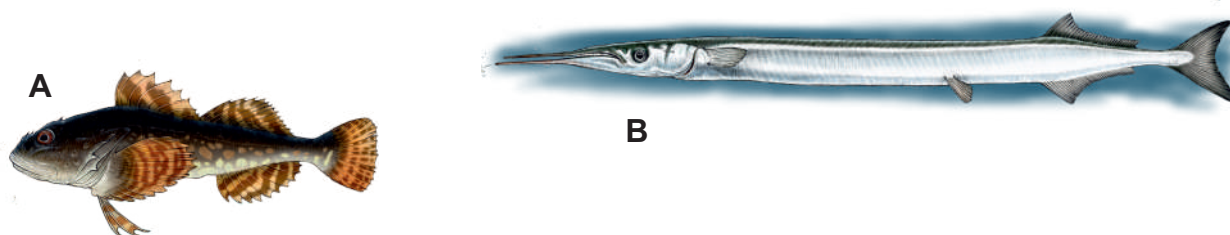

Rys. 5. Przykłady ryb płaskich występujących w Morzu Bałtyckim: skarp (A), stornia (B) i gładzica (C).

W Bałtyku możemy też spotkać kilka „ciekawych”, ze względu na kształt i tryb życia ryb.

Jedną z nich jest **belona**. Ze względu na swoje silnie wydłużone i zaostrome szczęki zwana również bocianem morskim. Jest to ryba wybitnie sezonowa, poławiana w maju i czerwcu, gdy przybywa do Zatoki Puckiej na tarło. Jej kości mają charakterystyczny zielony odcień.

Kur diabeł to ryba pospolita w Morzu Bałtyckim, przebywająca zwykle przy dnie, na głębokościach do kilkunastu metrów. Osiąga rozmiar 25 - 35 cm. Ubarwienie ma różnorodne i zmienne, zależne od podłoża i stanu biologicznego ryby, np. w okresie godowym brzuch samców przybiera intensywną pomarańczowo czerwoną barwę z białymi plamami. Osobniki dorosłe odżywiają się bezkręgowcami dennymi, ikłą i larwami ryb. Ukłucie kolcami znajdującymi się na pokrywie skrzelowej, zwłaszcza w okresie godowym, może być niebezpieczne.

Rys. 6. Kur diabeł (A) i belona (B) zajmują inne nisze ekologiczne, o czym świadczy ich kształt.

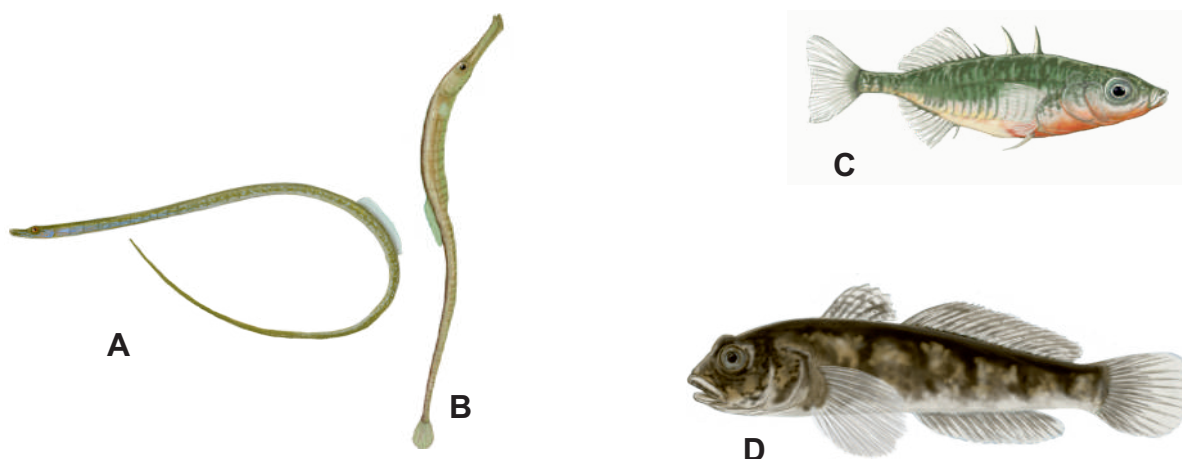
Typowymi gatunkami ryb strefy brzegowej są:

Wężynka i iglicznia - spokrewnione z pławikonikami ryby, u których samce opiekują się ikrą. Oba gatunki żerują na zooplanktonie. Jeszcze w latach 60. XX w. były pospolitymi mieszkańcami podwodnych łąk dna Bałtyku. W wyniku degradacji ich siedlisk w Zatoce Puckiej, ryby te niemal wyginęły. Dziś powoli ich populacja się odradza.

W Polsce iglicznia i wężynka podlegają częściowej ochronie, która obejmuje m.in. zakaz umyślnego zabijania, niszczenie siedlisk będących obszarem ich rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania.

Ciernik - to drobna ryba strefy przybrzeżnej, której długość rzadko przekracza 9 cm. Ma na grzbiecie trzy ruchome kolce. Jego tarło trwa od wiosny do końca lata. Samiec przyjmuje wtedy jaskrawoczerwone zabarwienie dolnej połowy ciała, buduje gniazdo i opiekuje się ikrą oraz narybkim.

W Morzu Bałtyckim spotkamy nie tylko rodzime gatunki ryb, ale również obce, **inwazyjne**. Jednym z nich jest **babka bycza** zwana również śniadogłową. Gatunek odkryty w Zatoce Gdańskiej w 1990 r., gdzie dotarł z Morza Czarnego, najprawdopodobniej w zbiornikach balastowych statków. Jest to ryba niewielka, osiąga do 24 cm długości. Wywiera presję na rodzime gatunki jako drapieżnik, konkurując z nimi o miejsce do życia i rozrodu. Odżywia się pokarmem zwierzęcym, takim jak małże skorupiaki i małe ryby. Nad Bałtykiem presja połowowa na ten obcy gatunek jest wskazana.

Rys. 7. Wężynka (A), iglicznia (B), ciernik (C) i babka bycza (D).